

ALISHER NAVOIYNING “SADDI ISKANDARIY” DOSTONI:

Farg'ona viloyati oltiariq tumani

2-son politexnikumi

Ona tili fani o'qituvchisi

Usmonova Mohira**ADABIY-FALSAFIY TAHLIL**

Аннотация: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning “Xamsa” turkumiga kiruvchi “Saddi Iskandariy” dostoni adabiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Asarda Iskandar obrazining ramziy talqini, dostondagi badiiy san’atlar, leksik boylik, forsha qo’shma so’zlarning o’rni hamda hikoyatlar orqali berilgan axloqiy-ijtimoiy g’oyalar yoritiladi.

Калит so’zlar: Alisher Navoiy, Saddi Iskandariy, Iskandar, tasavvuf, badiiy san’at, forsha qo’shma so’zlar, hikoya, axloqiy g’oya, leksik tahlil.

**ЭПИЗОД АЛИШЕРА НАВОИ «САДДИ ИСКАНДАРИЙ»:
ЛИТЕРАТУРНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ**

Аннотация: В статье анализируется эпическая поэма Алишера Навои «Садди Искандарий», входящая в серию «Хамса», с литературной и философской точки зрения. В работе освещаются символическая интерпретация образа Александра, художественное искусство в эпосе, лексическое богатство, роль персидских сложных слов, а также моральные и социальные идеи, переданные через рассказы.

Ключевые слова: Алишер Навои, Садди Искандарий, Александр, мистицизм, художественное искусство, персидские сложные слова, рассказ, моральная идея, лексический анализ.

Kirish Alisher Navoiy o'zbek adabiyoti va ma'naviyatida ulkan iz qoldirgan mutafakkirdir. Uning 'Xamsa'si Sharq adabiyoti an'anasining porloq davomidir. Xamsaning beshinchi dostoni bo'lmish 'Saddi Iskandariy' Navoiy ijodining eng chuqur

falsafiy dostonlaridan biridir. Mazkur doston orqali Navoiy o'zining ideal hukmdor obrazini yaratadi. Iskandar obrazida u adolat, ilm-fan va donolikni mujassam etgan. Asosiy qism

1. Dostondagi tarixiy va falsafiy asoslar

Alisher Navoiy “Saddi Iskandariy” dostonini yozishda tarixiy manbalar, Iskandar Zulqarnayn haqidagi diniy va tarixiy rivoyatlarga suyanadi. Iskandar obrazida tarixiy shaxs — Iskandar Maqduniy hamda Qur’onda tilga olingan Zulqarnayn siymosi uyg’unlashtirilgan. Dostonning falsafiy asoslari ko‘p qirrali: unda tasavvuf, adolat, ilm-ma’rifat, donolik, hokimiyat va axloqiy yetuklik kabi g‘oyalar mujassam. Navoiy uchun Iskandar shunchaki g‘olib sarkarda emas, balki ma’naviy taraqqiyotga erishgan shaxsdir. U jahongashtalikni emas, ma’naviyatni ulug‘laydi. Bu jihatdan Navoiy o‘z davridagi siyosiy ijtimoiy muhitga ham ishora qiladi.

2. Iskandar obrazining adabiy talqini

Iskandar obrazini Navoiy ideal hukmdor sifatida tasvirlaydi. U adolatli, xalqparvar, ilm-fan homiysi sifatida gavdalanadi. Dostonda Iskandarning o‘z xalqini zulmdan qutqarish, ilmlil kishilar bilan suhbat qurishi, ulardan maslahat olishi kabi epizodlar borki, bu uning shaxsiy kamolotini ko‘rsatadi. Navoiy bu obraz orqali o‘quvchini ham ilmlil, donishmand bo‘lishga undaydi. Iskandar o‘zining ruhiy jihatdan poklanishi orqali tasavvufiy yuksalishga erishadi.

3. Til va uslub xususiyatlari

“Saddi Iskandariy” dostoni tili Navoiy ijodining yuksak cho‘qqisidir. Asarda arabcha va forsha so‘zlar, terminlar ko‘pligi, ko‘p qatlamli mazmunli iboralar, sinonimlar, poetik ifoda vositalari mavjud. Doston tilining asosiy xususiyati uning poetikligi, ohangdorligi va semantik boyligidir. Navoiy obraz yaratishda she’riy til vositalaridan mahorat bilan foydalanadi. Masalan, u Iskandarning hikmatli so‘zlarini tajnis, takror, kinoya bilan bezaydi. Bu vositalar orqali shoir g‘oyaviy-falsafiy chuqurlikni ta’minlaydi.

4. Badiiy san’atlar va poetik go‘zallik

Alisher Navoiy “Saddi Iskandariy” dostonida san’atning eng nozik shakllarini qo‘llaydi. Jumladan, tashbeh, isti’ora, tajnis, tanosib, tazod kabi badiiy san’atlar keng qo‘llanilgan. Shoir tabiat manzaralarini, shaxsiy his-tuyg‘ularni, axloqiy g‘oyalarni ushbu vositalar orqali ifodalaydi. Masalan, Iskandarning kechinmalari iliq va shirali tashbehlar orqali tasvirlanadi. Navoiy poetik obrazlar orqali nafaqat voqeani tasvirlaydi, balki o‘quvchini falsafiy tafakkurga chorlaydi.

5. Dostondagi hikoyatlar va ularning g‘oyaviy yuklamasi

Dostonda o‘ziga xos hikoyatlar, masalan, donishmandlar bilan uchrashuv, me’morlar bilan suhbat, qullarning ozod qilinishi kabi voqealar jamlangan. Ushbu hikoyatlar orqali Navoiy Iskandar obrazini to‘ldiradi. Har bir hikoya muayyan axloqiy yoki ijtimoiy xulosaga ega. Ular vositasida Navoiy o‘z davridagi jamiyat muammolarini ko‘rsatadi va ideal hukmdorning qanday bo‘lishi kerakligini belgilaydi.

Xulosa

Alisher Navoiy “Saddi Iskandariy” dostoni orqali Sharq adabiy-falsafiy tafakkurining yuksak namunalaridan birini yaratdi. Iskandar obrazi orqali u nafaqat adolatli hukmdor idealini, balki ma’naviy barkamollik g‘oyasini ilgari surdi. Dostondagi til boyligi, poetik ifoda vositalari, badiiy san’atlar, hikoyaviy syujetlar — barchasi Navoiy ijodining badiiy yetukligini ko‘rsatadi. Bu asar hozirgi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan, aksincha, chuqur tahlil va o‘rganishga muhtoj nodir asarlardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Xamsa. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1985.
2. G‘ulomov A. Alisher Navoiy dostoni poetikasi. – Toshkent: Fan, 1974.
3. Qosimova M. Navoiy dostonlari g‘oyaviy-badiiy tahlili. – Toshkent: O‘zbekiston, 2001.
4. G‘aniyeva N. Navoiy va Sharq mumtoz adabiyoti. – Toshkent: Fan, 1991.
5. Ne‘matov A. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996.